

ЛЕКСИКОГОЛІЯ

Т. В. Бойко
(Київ)

ПАРЕМІЇ В ЛІРИЦІ ВАЛЬТЕРА ФОН ДЕР ФОГЕЛЬВАЙДЕ

Розкриваються особливості історичної пареміології як підгалузі фразеології. Увагу зосереджено на огляді паремійних одиниць, зафіксованих у ліричних творах Вальтера фон дер Фогельвайде. Здійснено аналіз їхнього значення та подано сучасні відповідники середньовічних паремій.

Ключові слова: історична пареміологія, фразеологія; паремії; ліричні твори; Вальтер фон дер Фогельвайде; семантичний аналіз.

Раскрываются особенности исторической паремологии как подраздела фразеологии. Внимание сосредоточено на обзоре паремий, зафиксированных в лирических произведениях Вальтера фон дер Фогельвайде. Осуществлен анализ их значения, представлены современные эквиваленты средневековых паремий.

Ключевые слова: историческая паремология, фразеология; паремия; лирические произведения; Вальтер фон дер Фогельвайде; семантический анализ.

The article is dedicated to the revealing the peculiarities of the historical paremiology as a part of phraseology. The main attention is paid to the review of paremias which are fixed in lyric poems written by Walter von der Vogelweide. The semantic analysis of the paremias has been done and modern equivalents have been found.

Key words: Historical paremiology, phraseology; paremias; lyric poems, Walter von der Vogelweide; semantic analysis.

Сучасна лінгвістика характеризується посиленням інтересом до вивчення національних картин світу та їхньої інтерпретації на основі дослідження вербального образу світу у свідомості мовців як носіїв тієї чи іншої етнокультури. Відомо, що в системі мови, зокрема в її лексиконі, відбиваються національно-специфічні особливості світосприйняття та бачення, осмислення та оцінки оточуючого світу [2].

Важливим джерелом сучасних мовознавчих досліджень є паремійний фонд будь-якої мови. Паремії відображають досвід, звичаї, традиції, культуру і цінності етносу та є важливим елементом національно-мовної картини світу. Хоча паремії привертали увагу багатьох дослідників і розглядалися з різних поглядів (як особлива афористична форма, як явище фольклору, як тексти-кліше, як семіотична форма тощо), проте досі у мовознавстві залишилася нерозв'язаною проблема визначення самого терміна „паремія“. Найчастіше пареміологи ототожнюють цей термін з приказками та прислів'ями і трактують його як короткий текст, нерідко обмежений одним реченням або навіть фрагментом речення, що відбиває соціальний досвід народу, його уявлення про життя, події, реалії оточуючого світу, релігію, людину, її риси характеру та вчинки [3].

Дослідниця В. В. Калько констатує активізацію теоретичного і практичного інтересу до вивчення паремійного фонду мови, яка є характерною для сучасних антропоцентричних лінгвістичних студій. Досить продуктивно досліджують прислів'я в соціокультурному, лінгвокультурному й історичному аспектах (Д. О. Добровольський, О. О. Селіванова, В. М. Телія та ін.), у зіставному аспекті (З. Г. Коцюба, В. М. Мокієнко та ін.), у прагмалінгвістичному аспекті (В. М. Мокієнко, Т. М. Ніколаєва, О. І. Селіверстова, З. К. Тарлаков, В. Д. Ужченко та ін.) і в когнітивному аспекті (А. М. Архангельська, С. Г. Воркачов, В. І. Кононенко, О. Б. Савенкова, Л. В. Ставицька та ін.) [1].

Особливо актуальними залишаються питання, пов'язані з вивченням історичної пареміології. Невирішеність цієї проблематики можна пояснити цілою низкою причин, головними серед яких є обмеженість корпусу матеріалу суто давніми текстами й невелика кількість пареміографічних праць, які дозволяють чітко визначити статус того чи іншого історичного фразеологізму. У XXI столітті з'явилася лише фундаментальна праця німецького германіста Єско Фрідріха „*Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen. Redensarten, Sprichwörter und andere feste Wortverbindungen in Texten von 1050-1350*“, яка й дозволила здійснити перевірку встановлених нами у ліриці Вальтера фон дер Фогельвайде фразеологічних мікротекстів на предмет їхнього статусу у фразеології середньовісньонімецької мови. Таким чином, за-

вдання дослідження полягає у: 1) встановленні паремій, які трапляються у корпусі ліричних текстів; 2) перевірці їхньої вживаності в сучасній німецькій мові на основі сучасних пареміографічних джерел (онлайн-версії словника редакції Дуден і словника Л. Рьоріха *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten*); 3) з'ясуванні стабільності чи варіативності їхньої структури впродовж наступних етапів розвитку німецької мови.

Аналіз емпіричного матеріалу, встановленого на основі обробки окресленого корпусу, дозволив нам виокремити у текстах мінезангу Вальтера фон дер Фогельвайде такі паремії:

1) *Man hæret an der rede wol, wie ez umbe daz herze stât. / daz anegege ist selten guot, daz bæsez ende hât. – Man hört aus den Worten das Herz, und: niemals ist ein Anfang gut, der ein schlimmes Ende hat* (Schaefer: 273). *Anegege* - це середньовісньонімецьке слово, яке відсутнє в сучасній німецькій мові. Сучасники вживають приказку „*das ist der Anfang vom Ende*“, яка означає, що якась справа невдовзі зазнає невдачі. Цей зворот з'явився у перші сто днів другого періоду правління Наполеона після його повернення 1815 року з Ельби [7, с. 384]. Водночас у словнику Дуден знаходимо „*Ende gut, alles gut*“, це означає, що пережиті труднощі не важливі у випадку успішного завершення якоїсь справи.

2) *Armen man mit guoten sinnen / sol man für den rîchen minnen, / ob er êren niht engert. – Den Armen, der edel denkt, soll man mehr lieben als den Reichen, der nicht in Ehre leben will* (Schaefer: 241). Це приклад типового середньовічного прислів'я, яке присвячене оспівуванню лицарських чеснот. Мається на увазі, що бідного (лицаря) слід любити більше, ніж багатого, тому що бідний має більш шляхетні думки, а заможні люди не живуть за кодексом честі.

3) *Swen die bæsen hazzent âne sîne schult, / daz kûmet von sîner frumecheit bæse. – Wenn einen die Bösen hassen, ohne dass er Böses tat, dann nur weil er gut und edel ist* (Schaefer: 149). Цей образ – образ злої, поганой людини, яка ненавидить людину, що живе праведно за всіма канонами морального кодексу – трапляється у різних варіаціях у Вальтера фон дер Фогельвайде. Причому ненависть ця безпідставна, оскільки єдина провина „праведника“ – його морально правильне життя.

4) Паремійний образ „*Honig im Mund, Galle im Herzen*“ означає „оманливе підлещування і розхвалювання“ [6, с. 225]. Цей образ зустрічаємо в мінезангу й у Вальтера, проте в дещо іншій формі, а саме без прийменника „im“ і з дієсловом „*honegen*“ або з вербально-номінальною групою „*gallen haben*“: [...] *diu zunge honeget und daz herze gallen hat*. Жовч і мед – це дві субстанції, які мають однакове забарвлення, але різні смакові властивості. У згаданій вище паремії жовч символізує шкоду, заздрість, ненависть, гнів. Ця формула не зафіксована у давньоверхньонімецькій мові, і лише поети-лірики епохи Високого Середньовіччя зробили її відомою широкому загалу. Першим її використав у ліричних текстах саме Вальтер [4, с. 45].

5) Найвідоміша сучасна приказка „*Liebe macht blind*“ відома вже давно, Вальтер також використовував її у своїх текстах: *Swen die minne blendet, wie mac der gesehen? – Wen die Liebe blendet, wie soll der sehen können?* (Schaefer: 73). Ця паремія була перетворена ним у риторичне питання. Автор використовує також прислів'я „*liebe machet schoene wip*“, що можна трактувати так: *Liebe macht die Frauen schön* (Schaefer, S.92). Крім того, у його текстах можна зустріти висловлювання *Swer guotes wibes minne hat, der schamt sich aller missetât*, що перекладається як „*Wem eine wahre Frau ihre Liebe gab, der schämt sich, je Böses zu tun*“ (Schaefer: 129). Тобто якщо чоловік здобув прихильність шляхетної дами, то він повинен намагатися не здійснювати негідних її вчинків. У сучасній німецькій мові відомий також зворот „*vor Liebe blind sein*“, який означає, що закохані не помічають слабкі сторони і помилки своїх коханих. До того ж німці вживають паремію зі зворотною перспективою, а саме „*wo Liebe fehlt, erblickt man alle Fehler*“ [8, с. 964].

6) „*Jemandes ôsterlicher tac sîn*“ – це зворот, який співвідноситься зі святом Великодня як найбільшим християнським святом. Тому цей зворот означає „*für jemanden das Erfreulichste, Höchste, Beste sein*“. Таке трактування вказаної паремії чітко простежується у Вальтера, пор. : *Er giht, wenne sîn ouge ein wip ersiht, / si sî sîn ôsterlicher tac. – Wenn er die eine Frau erblickt, so sagt er nämlich, sie sei sein Osterfest* (Schaefer: 21). Сьогоднішні пареміографічні праці не фіксують цей зворот.

7) *Ein schade ist guot, der zwêne frumen gewinnet. – Gut ist ein Schaden, der zweifach nützt.* (Schaefer: 233). Статус цього висловлювання Вальтера до сьогодні невизначений, проте існує досить висока ймовірність того, що у даному випадку йдеться також про паремію. Адже дуже близькі до неї за значенням сучасні німецькі приказки „*selten ein Schaden, wo nicht ein Nutzen dabei ist*“ і „*durch Schaden wird man klug*“.

8) *Sëlbe tæte, sëlbe habe* можна перекласти дослівно як „*das Eigentum wie die Tat ist*“, тобто „вчинки визначають результат, який можна отримати“ або „наслідки власних вчинків слід зносити самому“. Важко сказати, до якої частини мови належать компоненти цієї паремії „*tæte*“ і „*habe*“. Можливо, йдеться про форми дієслів „*tuon*“ і „*haben*“ або про два іменники. Дослідник Єско Фрідріх вважає, що з огляду на значення цієї приказки перше припущення більш імовірне, що підтверджує таке її тлумачення: „людина сама несе відповідальність за (икідливі) наслідки власного діяння“ [6, с. 404]. У Вальтера ця паремія зафіксована в такому контексті: *sol mir an ir misselingen / sô tuoz in [der mich bei ihr verleumdet hat] mîn sorge twingen. / tôre, kum dîns fluoches abe, / selbe tæte, sëlbe habe!* У сучасній німецькій мові цей зворот можна порівняти з „*Wie man sich bettet, so liegt man*“.

9) Вальтер використовує паремію „*niht visch unz / biz an den grât sîn*“: *Lîp, lâ die minne, diu dich lât, / und habe die stæten minne wert. / mich dunket, der dû hâst gegert, / diu sî niht visch unz an den grât. – Leib, lass die Liebe fallen, die dich fallen lāsst, und liebe die ewige Liebe. Ich glaube, die du suchtest war nicht bis in die Tiefe wahr und ganz* (Schaefer: 199). Єско Фрідріх подає таке його тлумачення: „щось непостійне і оманливе“ [6, с. 428]. Іншу приказку, яку вживає Вальтер, можна трактувати так: десять відмов більш прийнятні, ніж неправдива згода, тому що слід уникати оманливих речей: *Zehen Versagen sint bezzer danne ein liegen*.

10) У одному зі своїх віршів Вальтер наголошує на тому, що зволікання - нехороша риса, тому що *sumen schât dem snit und schât er saete – zögern schadet der Ernte und der Saat* (Schaefer: 347).

Таким чином, нам вдалося встановити на основі аналізу текстів ліричних творів мінезангу Вальтера фон дер Фогельвайде низку паремій середньовісньонімецької мови, які відтворюють

морально-ціннісний кодекс куртуазного суспільства епохи середньовіччя. Перевірка виявленого паремійного матеріалу на предмет його релевантності для сучасного носія німецької мови дозволяє стверджувати, що більшість досліджених паремійних зворотів відомі сучасникам, адже новітні лексикографічні джерела містять їх з ідентичним чи дещо модифікованим компонентним складом, але з тим самим значенням. Це вказує на продуктивність їхнього вживання до сьогодні, адже ці паремії відтворюють етноспецифічний погляд на такі важливі морально-ціннісні поняття, як порядність, шляхетність, любов, кохання тощо.

Перспективне подальше дослідження давніх текстів мінезангу на предмет виявлення паремій у творах інших авторів, адже паремії відтворюють концептосферу давнього етносу в особливий спосіб, передаючи його ментальні характеристики, ідеологеми й культурами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Калько В.В. Концепт 'ЖІНКА' в українських пареміях/ [Електронний ресурс] / В. В. Калько / Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/ Soc_Gum/.../N193p084-090.pdf.
2. Куц Е.О. Англійські та українські паремії : етнокультурний аспект [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Npifznu/2007_21/.../kushch.pdf.
3. Пастушенко Т. Архітектоніка етноспецифічного образу людини в англійських пареміях [Електронний ресурс] / Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_81_3/.../31.pdf.
4. Lieres und Wilkau, M. Sprachformeln in der mittelhochdeutschen Lyrik bis zu Walther von der Vogelweide / Marianne von Lieres und Wilkau. – München : Beck, 1965. – 225 S.
5. Duden online [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.duden.de/> – Назва з титул. екрана.
6. Friedrich J. Phraseologisches Wörterbuch des Mittelhochdeutschen. Redensarten, Sprichwörter und andere feste Wortverbindungen in Texten von 1050-1350 / Jesko Friedrich. – Tübingen : Niemeyer, 2006. – 490 S.
7. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. [2. Aufl.]– Freiburg [Breisgau] : Herder, Bd. 1. A – Dutzend. – 1995. – 348 S.
8. Röhrich L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. [2. Aufl.]– Freiburg [Breisgau] : Herder, Bd. 3. Homer – Nutzen. – 1995. – S. 735–1106.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Walther von der Vogelweide. Werke : Text u. Prosaübersetzung; Erl. d. Gedichte; Erklärung d. wichtigsten Begriffe / Walther von der Vogelweide; Joerg Schaefer [Hrsg.] – Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1972. – 594 S. (Schaefer).

О. Ю. Винник
(Львів)

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ ПРОГРАМУВАННЯ

Запропоновано аналіз функціонування термінологічної лексики в англomовному дискурсі програмування під кутом зору когнітивно-комунікативної та антропоцентричної парадигм мовознавства. Дослідження показало, що терміни несуть найбільше номінативно-інформативне навантаження у текстах цього типу дискурсу. Вони дають можливість їх автору доводити до відома адресата максимум інтелектуальної інформації у найбільш чіткій і лаконічній мовній формі.

Ключові слова: англomовний дискурс програмування, термін, термінологія, функція.

Предложен анализ функционирования терминологической лексики в англоязычном дискурсе программирования с точки зрения антропоцентрической и когнитивно-коммуникативной парадигм языкознания. Исследование показало, что термины несут наибольшую номинативно-информативную нагрузку в текстах этого типа дискурса. Они дают возможность их автору доводить до сведения адресата максимум интеллектуальной информации в наиболее четкой и лаконической языковой форме.

Ключевые слова: англоязычный дискурс программирования, термин, терминология, функция.

The paper analyses functioning of terminological lexis in the English programming discourse from the viewpoint of communicative, cognitive, and anthropocentric linguistic paradigms. The study has revealed that terms bear the greatest nominative and